

Qurban Bayramov,
tənqidçi-ədəbiyyatşünas,
doktor-professor

(əvvəli ötən saylarımızda)

IV məqalə

Mahirə Nağıqızının yaradıcılıq manerasının xoşa gələn cəhətlərindən biri də budur ki, onun poeziyasında da, elmi idrakla bədii düşüncənin sintezi və vəhdətini daha əyani şəkildə nəzərə cəpırır. Bu cəhət mövzuya baxışın genişliyini, dərinliyini, əhəmiyyətini qabarıq surətdə diqqət mərkəzinə çəkir...

Deyim ki, elmi idrakla bədii təfəkkürün, yaradıcı istedadın sintezi və vəhdətindən yaranmış poetik nümunələr elm-yönlü intellektual poeziyanın cövhərini təşkil edir... Qeyd edək ki, bu tipli müəlliflərin yaradıcılığı çoxəsrlilik ənənəvi poeziyanın ağıla, məntiqi təfəkkürə, rəasional düşüncəyə üstünlük verdiyi məqamlar üzərində yaranıb, həmin istiqaməti yaradıcı şəkildə inkişaf etdirərək daha da zənginləşdirən, sistemli bir istiqamətə çevirən intellektual poeziya müstəvisinə keçir... Başqa sözlə, İntellektual poeziya idrakla ilhamın mübarizəsində elmi təfəkkürlə poetik təfəkkürün, lirikada emosionalılıqla rəasionalılığın tərəzidə müvazi gəldiyi, örnəklərdən qidalanan qoşa qanada çevrildiyi məqamdır...

Mahirə Nağıqızının poetik üslubunun əsas üstünlüyü mövzu və ideya ilə bədii forma, bədii ifadə tərzı arasında nadır bir uyğunluq, çox müvəffəqiyyətli bir vəhdət yarada bilməsindədir. Bu baxımdan "Dənizə bənzər adam" şeiri bir nümunədir:

**Bu dəniz yenə də zümzüməsində,
Oxuyur astadan qəlbim deyəni.
Nə bilsin dinləyib sənin səsində,
Sənə bənzədirəm ləpədüyənı.**

**Bu səsdə elə bil indicə bildim,
Dənizlə adamlar oxşarmış demə.
Sən də dəniz kimi ləpələnirdin
Usufca toxunub sahil qəlbimə.**

**Bir səndən savayı bilirdi hamı,
Bilirdi bumbuzam soyuq qar kimi.**

**Niyə döyəmmədin könül qapımı
Ləpə yox, səs-küylü dalğalar kimi.**

**Beləcə yaşadım özüm yaramla,
Sahildə axtardı dayağı könlüm.
Hərdən toxunurdu xəfif, aramla,
Ləpə saçlarına qağayı könlüm.**

**Gedib qayıtmayan gəmilər kimi,
Beləcə ayrıldın sahillərindən.
Günahkar biləcək görən kim-kimi,
Qərib ruhlarımız görüştə birdən...**

**Bu dəniz yenə də zümzüməsində,
Oxuyur astadan qəlbim deyəni.
Nə bilsin dinləyib sənin səsində,
Sənə bənzədirəm ləpədüyənı...**

Şeirin ümumi şəkildə "poetik bənzətmədir" - insan dənizə, dənizin ləpədüyəninə bənzədilir və iztirablarla dolu bir məhəbbətin dəniz ləpədüyənində "dəniz zümzüməsinə" çevrilir...

Buradakı orjinal bədii ifadələr, təzə deyimlər bədii lövhəni daha da canlandırır - "Sən də dəniz kimi ləpələnirdin, Usufca toxunub sahil qəlbimə" (hələ "usufca" dialekt sözünə fikir verin, necə tərəvətli ovqat yaradır?!), "ləpə saçlar", "qağayı könül", "Gedib qayıtmayan gəmilər", "qərib ruhlar" təkin poetik dil vahidləri itirilmiş məhəbbətin qəm havasını yaradır...

Yuxarıda misal gətirdiyimiz nümunələrdən də görüldüyü kimi, bu dediyimiz ladda Mahirə Nağıqızının yaradıcılığında bayatı xüsusi bir mahiyyətə malikdir.

Bu qədim-qayim janrda yazmaq o qədər də asan deyil! Burada orjinal söz demək üçün məhəbbət dolu ana - incə, zərif qadın üreyi lazımdır:

**Sonalar tək-tək gələr,
Tük salar, ürkək gələr,
Yollarda yüz sədd olsa,
Yar məni görcək gələr.**

**Məclis sazsız olarmı?
Xoş avazsız olarmı?
Ruhu naza yoğrulan,
Özü nazsız olarmı?**

**Çay kükrəyib daşanda,
Sel məcrasın aşanda,**

**Yer ilən göy sevinər,
Yar yara qovuşanda.**

**Dağ dumansız olurmu?
Yol gümansız olurmu?
Anası imanlı qız -
Din-imansız olurmu?**

Mahirə həssas bir qadın qəlbi ilə bayatılarına fəlsəfi rəng qata bilir, fikrlə hissın vəhdətinə çatə bilir, bayatı janrına məxsus gözlənilməz fikri nəticə əldə edə bilir, əzəli mövzulara yeni, təzə yozum verə bilir:

**Yardan yanadı könlüm,
Onsuz qanadı könlüm,
Qəmnən xalı toxuyar,
Belə hanadı könlüm.**

Dərd, qəm, həsrət əvvəlkidir, ənənəvidir, ifadə, yanaşma tərzı, yozum, obrazlar təzədir, orjinaldır: "Qəmnən xalı toxuyar, Belə hanadı könlüm" - tamamilə orjinaldır, görümlüdür, duyumludur... Mən biləni, Mahirə xanımın 700-dən çox bayatısı var, bəlkə də, lap çoxdur... Hamısı da bir-birindən fərqli, duyumlu, səs-söz havacatlı, fikri-hissi cəhətdən sıqlətli:

**Çəkdin yenə üzə nəmmi,
Üzünnən göz üzənəmmi.
Saldın məni dərd gölüne,
Qolum atıb üzənəmmi?**

**Dörd dolan ağa dağları,
Bax, döndər dağa dağları,
Dağ mən deyil, çəkə bilməz,
Çəkmə sınağa dağları.**

**Kitabam, oxu məni,
Anlamır çoxu məni.
Yar dönə, nişan ala
Öldürə oxu məni**

Bu bayatılar milli bayatı şeir ərəzimizdə yenidir, şablondan, məlum bədii təsvir vasitələrindən uzaqdır, yeni çalarla süslənmiş öz üslub lələzarlığı ilə fərqlidir... Həmçinin, dilimizin saflığını, gözəlliyini, zərifliyini qoruyan yığcam poetik mətnlərdir... Onu da, qeyd edim ki, Mahirənin bayatılarındakı bütün dil vahidləri müəyyən üslubi keyfiyyət daşıyıcılarıdır və bu dil vahidlərinin, komponentlərin məqsədyönlü vəhdəti poetik formanın yaradılmasında əhəmiyyət kəsb edir. Bədii dildə bütün dil vahidlərinin bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətlərinin poetik tənzimlənməsi, eləcə də onların ardıcılıqlarının gözlənilməsi poetik funksiyaya malik olan üslubdur və şeirin fonopoeitikasına daxildir. Məsələn, şeir dilində özünə tarixən yer ələmiş səs təkrarları, alleterasiyalar, paralelizmlər, qəfiyə yaradan dil vahidləri və s. bu qəbildən olan amillərdəndir.

Məlumdur ki, şeir bədii dilin özünəməxsus bir formasıdır. Burada iştirak edən komponentlər - səs, heca, söz, fraza danışığda da müşahidə olunur, onlar poeziyadan kənarda da mövcuddur. Lakin, ölçü, bölgü, misra, vəzn, qəfiyə və s. kimi vasitələr yalnız şeirdə özünü bürüzə verir və poetik bütövlük yaradır ki, Mahirə Nağıqızı həm bir dilçi alim kimi, həm də şair kimi bu poetik komponentlərdən məhərdətlə istifadə edə bilir...

Bu poetik keyfiyyət onun müvəffəqiyyətli qələmə aldığı laylalar və oxşamalarda da müşahidə edilir. Xüsusən ənənəvi layla nəqaratlarında fərqli nəqarat seçimi diqqətimizi çəkdi:

**Anası öpüb-sevəcək,
Balama layla deyəcək.
Ona Allah babası
Üç alma göndərəcək.
Laylay, dinim-imanım,
Başına dönüm-dolanım.**

"Laylay, ay ömrüm-günüm, Laylay başına dönüml!"; "Laylay balam, a laylay, Dərdin allam, a laylay!"; "Laylay, ömrüm, a laylay, Xoş günün görüm, a laylay!" və s. bu kimi laylay nəqaratları laylanın məzmununa uyğun seçilir və məzmunu qüvvətləndirir, tamamlayır... Həm də əsrlər boyu sabit, dəyişməz, statik, monoton formatda olan bayatıya, laylaya, oxşamaya müasir poetik təfəkkür, buna uyğun ritm yaratmaq, "köhnə havada" təzə söz demək çətinliyini nəzərə alsaq mahiyyət daha da aşkarlanır...

Qeyd etdiyimiz kimi, poeziyada dilin fonetik imkanları deyəndə ilk öncə səslərin ritmik quruluşundan bəhs etmək lazım gəlir. Şeir dilinin özünəməxsusluğunu hər şeydən əvvəl canlı xalq dilinin təbiətində, o cümlədən dilin fonetik xüsusiyyətlərində, dilin ritmikliyində, özünəməxsus melodiylarında axtarmaq lazımdır. Şeir dilinin fonetik imkanları sırasındə alliterasiya, assonans, vurğu, intonasiya, fonetik qəfiyə və onu səciyyətləndirən fonetik hadisələr mühüm yer tutur. Alliterasiya dildə və şeirdə ən mühüm fonetik hadisələrdəndir. Şeirdə səslərin kompleksləşməsi, rabitəsi, ahəngi, səs balansları böyük iş görür, bədii intonasiyanın formalaşmasında fəal iştirak edir. Səs və söz, səs kompleksi ilə fikir ələmi arasındakı əlaqənin qarşılıqlı münasibəti məzmunun bədiiliyini şərtləndirir. ..

Mahirə Nağıqızı bir dilçi alim kimi bunları nəzəri əsasda yaxşı bildiyindən müvəffəqiyyətlə şeirlərində istifadə edə bilir. Bu da onun şeirlərinin əksəriyyətinə lirik bir ton - melodiklik bəxş edir ki, onun şeirinin belə xüsusiyyəti bəstəkarların diqqətini çəkir və onun bu sıradan şeirlərinə xeyli mahnı bəstələnməsi də buradan irəli gəlir. Xeyli deyəndə - Mahirənin şeirlərinə 30-dan çox bəstəkar mahnısı bəstələnmış, 70-dən çox qoşma və gəraylısı isə aşığıların ifasında səslənməkdədir... Bəstəkar mahnılarından bir qismini xatırladaq :

Cəbir Abdullayev - "Şükrümüzü qəbul elə, ilahi", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Hacı Nazim; Güllüstan Əliyeva - "Azərbaycana", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Sevinc Mansurova; Gülyanaq və Gülyaz Məmmədova - "Azərbaycan", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Sevinc Mansurova; Gülyanaq Məmmədova - "Ata Heydər, oğul ilham", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Sevinc Mansurova;

Eldəniz Məmmədov - "Ata", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Tahir Mahiroğlu; Ehtiram Hüseynov - "Geri qayıtmaz", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Tahir Əkbər; Abgül Mirzəyev - "Nə olar", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Tahir Əkbər; Bəyimxanım Vəliyeva - "Qısqanıram", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Tahir Əkbər; Mətanət İsgəndərli - "Gözlərim", söz Mahirə Nağıqızı, bəstəkar Sevinc Mansurova - mahnıları, görüldüyü kimi, respublikamızın ən populyar, adlı-sanlı müğənnilərinin ifasında səslənməkdədir...

Sevinc Mansurovanın bəstəsində, Mətanət İsgəndərlinin ifasında səslənən "Gözlərim" mahnısı belədir:

**Gözlərimin etibarı çox imiş
Dayanmadı gecə gündüz ağıladı
Sədaqətdə birçə imiş, tək imiş
Bulaq kimi həzin-həzin çağıladı**

**Ucaldı göylərə ahım,
Kədərle açıldı hər sabahım
Allahım nəymiş günahım?
Gəl sinəmi çəlin çarpaz dağıladın.**

**Haray çəkdim, haray saldım ellərə,
Döndüm xəzan olan qönçə güllərə,
Nəğmə oldum düşdüm dildən dillərə,
Bu gözlərim gecə gündüz sənin üçün ağıladı.**

Xüsusən, onun anasına həsr etdiyi, Brilliant Dadaşovanın, Elnarə Abdullayevanın ifasında "Nazlı-Nazlı" mahnısı olduqca məşhurdur:

**De hardan köçün gəlir,
Özün belə nazlı-nazlı.
Birin gedir, üçün gəlir,
Gəlmə dilə, Nazlı, Nazlı.**

**Dərələyəz ağır eldir,
Qədrini bilənlər bildi.
Yol gedirsən neçə ildi
Eldən elə, nazlı-nazlı.**

**...On bir övlad yükü çəkdin,
Asanı yox, bərki çəkdin.
Hamımızdan ərki çəkdin,
Bilə-bilə, Nazlı, Nazlı...**

**Mirzəlioğlu - baş ocağın,
Uca adı - umacağın.
Xoş günlərin, Gözəl çağın
İndən belə, Nazlı, Nazlı...**

(ardı var)